

Klauzula sumienia farmaceuty?

Izabela Libera

Temat klauzuli sumienia od jakiegoś czasu pojawia się w mediach. Burza medialna wywołana została zachowaniem lekarzy, którzy zaczęli odmawiać na tej podstawie świadczenia usług medycznych. Podobnych uprawnień w tym zakresie upatrują także farmaceuci przy realizacji recept na środki antykoncepcyjne. Czy farmaceuci mogą jednak odmówić wydania leku, powołując się na klauzulę sumienia?

Klauzulę sumienia można zdefiniować jako uprawnienie do odmówienia wykonania obowiązków, które zostały na jednostkę nałożone przepisami prawa, motywowane względami światopoglądowymi lub religijnymi.

Obecnie możliwość powołania się na klauzulę sumienia przewiduje art. 39 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry, zgodnie z którym lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem przypadków, gdy zwłoka w udzieleniu pomocy lekarskiej mogłaby spowodować u pacjenta niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia. Ponadto ustawa nakłada na lekarza powołującego się na klauzulę sumienia dodatkowe obowiązki: uzasadnienia i odnotowania faktu powołania się na klauzulę sumienia w dokumentacji medycznej oraz wskazania pacjentowi realnych możliwości uzyskania świadczenia u innego lekarza lub w innym zakładzie opieki zdrowotnej.

Klauzula sumienia farmaceuty

W ostatnim czasie pojawiają się głosy domagające się wprowadzenia klauzuli sumienia dla farmaceutów w celu umożliwienia im odmowy sprzedania leku – na wzór klauzuli sumienia przewidzianej w ustawach regulujących wykonywanie zawodów lekarza oraz pielęgniarsza.

Do sejmu trafił nawet projekt ustawy Stowarzyszenia Farmaceutów Katolickich Polski, którzy domagają się wprowadzenia możliwości powołania się na klauzulę sumienia przez aptekarzy. Chodzi głównie o odmowę sprzedaży takich leków jak pigułka „dzień po”, której stosowanie jest niezgodne z nauką Kościoła. Stowarzyszenie uzasadnia swój projekt tym, iż aptekarze

nie mogą być dyskryminowani ze względu na poglądy. Powołuje się przede wszystkim na zapis Konstytucji dotyczący wolności religii i uważa, że farmaceuci w takim samym stopniu jak lekarze i pielęgniarki powinni mieć prawo do odmowy świadczenia usług, gdy te budzą wątpliwości moralne. Stowarzyszenie wskazuje także uregulowania Kodeksu Etyki Aptekarza, zgodnie z którym aptekarz, będąc osobiście odpowiedzialny za wykonywaną pracę, ma wolność w podejmowaniu decyzji zgodnie ze swym sumieniem i współczesną wiedzą medyczną. Brak takiej możliwości aptekarze uznają za objaw dyskryminacji.

Obowiązki i uprawnienia farmaceuty

Zgodnie z art. 2a ustawy o izbach aptekarskich wykonywanie zawodu farmaceuty ma na celu ochronę zdrowia publicznego i obejmuje świadczenie usług farmaceutycznych polegających m.in. na: wydawaniu produktów leczniczych i wyrobów medycznych, wyrobów medycznych do diagnostyki in vitro, wyposażenia wyrobów medycznych, wyposażenia wyrobów

Do sejmu trafił projekt ustawy Stowarzyszenia Farmaceutów Katolickich Polski, którzy domagają się wprowadzenia możliwości powołania się na klauzulę sumienia przez aptekarzy.

Jeżeli w aptecce ogólnodostępnej brak jest poszukiwanego produktu leczniczego, w tym również leku recepturowego, kierownik apteki powinien zapewnić jego nabycie w tej aptece w terminie uzgodnionym z pacjentem.

medycznych do diagnostyki in vitro oraz aktywnych wyrobów medycznych do implantacji, które są przedmiotem obrotu w aptekach, działach farmacji szpitalnej i hurtowniach farmaceutycznych, jak również udzielaniu informacji i porad dotyczących działania i stosowania produktów leczniczych i wyrobów będących przedmiotem obrotu w aptekach i hurtowniach farmaceutycznych.

Natomiast zgodnie z art. 96 ust. 5 ustawy Prawo farmaceutyczne farmaceuta i technik farmaceutyczny mogą odmówić wydania produktu leczniczego, jeżeli:

- jego wydanie może zagrażać życiu lub zdrowiu pacjenta,
- istnieje podejrzenie, że produkt leczniczy może być zastosowany w celu pozamedycznym,
- w przypadku uzasadnionego podejrzenia co do autentyczności recepty lub zapotrzebowania,
- zachodzi konieczność dokonania zmian składu leku recepturowego w receptce, do której farmaceuta albo technik farmaceutyczny nie ma uprawnień i nie ma możliwości porozumienia się z osobą uprawnioną do wystawiania recept,
- od dnia sporządzenia produktu lecz-

niczego upłynęło co najmniej 6 dni – w przypadku leku recepturowego sporządzonego na podstawie recepty lub etykiety aptecznej,

- osoba, która przedstawiła receptę do realizacji, nie ukończyła 13. roku życia,
- zachodzi uzasadnione podejrzenie co do wieku osoby, dla której została wystawiona recepta.

Powyższy przepis stanowi katalog zamknięty w sytuacji, gdy farmaceuta bądź technik farmaceutyczny może odmówić wydania produktu medycznego i nie może być interpretowany rozszerzająco.

Wskazać należy, że inne wyłączenia obowiązują tylko w stosunku do leków odurzających grupy I-N i substancji psychotropowych grupy II-P.

Farmaceuci i tak odmawiają

W internecie można spotkać się z wypowiedziami farmaceutów i techników farmaceutycznych, iż odmawiają oni wydawania poszczególnych produktów, omijając sformułowanie „klauzula sumienia” i wprowadzając pacjentów w błąd poprzez wskazanie, że produktu „nie ma na stanie i nie wiadomo kiedy będzie”.

Należy jednak zdecydowanie ostrzec przed tym rozwiązaniem, bowiem takie zachowanie może mieć poważne konsekwencje prawne zarówno dla farmaceuty, technika farmaceutycznego, jak i samej apteki.

Przypomnieć należy, że zgodnie z art. 95 ust. 3 ustawy Prawo farmaceutyczne, jeżeli w aptecce ogólnodostępnej brak jest poszukiwanego produktu leczniczego, w tym również leku recepturowego, kierownik apteki powinien zapewnić jego nabycie w tej aptece w terminie uzgodnionym z pacjentem.

Z powyższego wynika, że apteki mają obowiązek posiadania na stanie produktów leczniczych w ilościach zaspokajających potrzeby miejscowej ludności. Natomiast w przypadku gdy takiego produktu w asortymencie apteki zabraknie, konieczne jest jego sprowadzenie do apteki oraz uzgodnienie z pacjentem terminu jego wydania. Co istotne, w przepisie wskazuje się, że nabycie ma nastąpić w tej aptece, zatem nieuprawnionym będzie odsyłanie pacjenta do innej, okolicznej apteki.

Odpowiedzialność za nieuprawnione stosowanie klauzuli sumienia

Jeżeli pacjent zgłosi inspektoratowi farmaceutycznemu, że w danej aptece farmaceuta odmówił sprzedaży jakiegokolwiek leku, organ ten przystępuje do kontroli i nakazuje usunięcie tego rodzaju nieprawidłowości. Jeśli apteka nie dostosuje się, nakładane są kary finansowe.

Ponadto Prawo farmaceutyczne określa przypadki cofnięcia zezwolenia na prowadzenie apteki, do których należą m.in.: nieusunięcie w ustalonym terminie uchybień wskazanych w decyzji wojewódzkiego inspektora i niezaspokajanie w sposób uporczywy potrzeb ludności w zakresie wydawania produktów leczniczych. Nieposiadanie leku w asortymencie (a tym bardziej wszystkich leków z określonej grupy) lub też powtarzające się odmawianie wydania go pacjentom może prowadzić do wystąpienia przesłanki z art. 103 ust. 2 pkt 3 Prawa farmaceutycznego, czyli do niezaspokaja-

nia w sposób uporczywy potrzeb ludności w zakresie wydawania produktów leczniczych. Powyższa przesłanka występuje niezależnie od przyczyn, z powodu których lek nie jest wydawany. Dodać jednak należy, że cofnięcie na tej podstawie zezwolenia jest względne i zależeć będzie od oceny wojewódzkiego inspektora farmaceutycznego. Ponadto w przypadku wystąpienia szkody czy uszczerbku na zdrowiu farmaceuta może być pociągnięty do odpowiedzialności cywilnej i do zapłaty z tego tytułu odszkodowania. Również w przypadku niewydania przez farmaceutę leków antykonceptyjnych, szczególnie pigułki awaryjnej, która musi być zażyta do 72 godzin od stosunku, w wyniku którego pacjentka zajdzie w ciążę z powodu nieprzyjęcia pigułki o czasie, można wyobrazić sobie sytuację, że aptekarz zostanie pociągnięty do odpowiedzialności cywilnej. Jednakże w mojej praktyce sądowej z takimi procesami się jeszcze nie spotkałam.

W kontekście odpowiedzialności za niewydanie leku należy również rozważyć odpowiedzialność dyscyplinarną farmaceuty. Możliwość pociągnięcia farmaceuty do odpowiedzialności za postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i deontologii zawodowej oraz przepisami prawnymi dotyczącymi wykonywania zawodu aptekarza przewiduje art. 45 ustawy o izbach aptekarskich. Farmaceuta jest bowiem zobowiązany do sprzedaży każdego leku na podstawie przepisów prawa farmaceutycznego, a złamanie tego obowiązku będzie prowadziło

Jeżeli pacjent zgłosi inspektoratowi farmaceutycznemu, że w danej aptece farmaceuta odmówił sprzedaży jakiegokolwiek leku, organ ten przystępuje do kontroli i nakazuje usunięcie tego rodzaju nieprawidłowości.

Biorąc pod uwagę produkt, co do którego przede wszystkim farmaceuci domagają się wprowadzenia klauzuli sumienia, odpowiedzialność karna jest czysto hipotetyczna.

do pociągnięcia go do odpowiedzialności zawodowej. Nadto należy wskazać, iż również w Kodeksie Etyki Aptekarskiej wskazano, że naruszeniem godności zawodu jest w szczególności każde zachowanie aptekarza, które wykracza poza dobro nadrzędne, jakim jest dobro pacjenta – jednostki jedynej i niepowtarzalnej.

W obecnym stanie prawnym można rozważyć również odpowiedzialność karną za niewydanie leku, jeżeli skutkiem niewydania leku było wystąpienie stanu narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Zachowanie farmaceuty może wypełnić także znamiona art. 162 kodeksu karnego, czyli przestępstwo nieudzielenia pomocy. Bowiern każdy człowiek jest zobowiązany do udzielenia pomocy osobie

znajdującej się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia lub zdrowia. Jednakże biorąc pod uwagę produkt, co do którego przede wszystkim farmaceuci domagają się wprowadzenia klauzuli sumienia, odpowiedzialność karna jest czysto hipotetyczna. Przepisem jednakże, który mógłby zostać zastosowany wobec osoby, która mimo posiadania produktu w aptece nie wydaje go, tłumacząc się jego brakiem, jest art. 135 kodeksu wykroczeń, który stanowi, że ten, kto zajmując się sprzedażą towarów w przedsiębiorstwie handlu detalicznego lub w przedsiębiorstwie gastronomicznym, ukrywa przed nabywcą towar przeznaczony do sprzedaży lub umyślnie bez uzasadnionej przyczyny odmawia sprzedaży takiego towaru, podlega karze grzywny.

Izabela Libera

Radca prawny, prowadzi własną kancelarię od 2005 r., współpracowała z wiodącymi polskimi kancelariami prawnymi. Posiada kilkunastoletnie doświadczenie w obsłudze spółek handlowych oraz prowadzeniu sporów sądowych. Zajmuje się prawem cywilnym, w tym prawem nieruchomości i służebnościami, prawem farmaceutycznym i procedurą cywilną. Jest mediatorem Polskiego Centrum Mediacji.

Postępowanie aptek w opinii Rzecznika Praw Obywatelskich i Głównego Inspektora Farmaceutycznego

Powstawanie aptek pro-life i powoływanie się na klauzulę sumienia przy odmowie realizacji recept na środki antykoncepcyjne jest w opinii Rzecznika Praw Obywatelskich sprzeczne z obowiązującym prawem i może prowadzić do ograniczenia praw pacjenta do świadczeń zdrowotnych.

Tego samego zdania jest Główny Inspektor Farmaceutyczny, który w odpowiedzi na zapytanie Rzecznika Praw Obywatelskich wskazuje, że apteki nie mają prawa ograniczać sprzedaży leków z wyjątkiem tych, które wymienia Prawo farmaceutyczne, gdyż w ustawie Prawo farmaceutyczne nie występuje pojęcie „klauzula sumienia”, które umożliwiłoby odmowę sprzedaży produktu leczniczego z powołaniem się na względy sumienia.

Jednocześnie GIF skomentował powoływanie się przez farmaceutów na klauzulę sumienia wynikającą wprost z Konstytucji RP, wskazującą, że Konstytucja przewiduje jako jedną z najważniejszych i podstawowych wolności gwarantowanych przez ustawę zasadniczą wolność wyrażania swoich poglądów, myślenia czy wolność sumienia. – Mając na uwadze poszanowanie praw jednostki w świetle ustawy zasadniczej, jaką jest Konstytucja, właściwym wydaje się dopuszczenie możliwości odmowy przez farmaceutę sprzedaży leków antykoncepcyjnych powołującego się na „klauzulę sumienia”, przy czym przedsiębiorca prowadzący aptekę, u którego taka sytuacja występuje, musi zapewnić sprzedaż produktów leczniczych antykoncepcyjnych przez innego farmaceutę – wskazuje Zbigniew Niewójt.

GIF zwrócił także uwagę, że farmaceuta wydający w aptece środek antykoncepcyjny, po pierwsze, nie wie, w jakim celu został on pacjentowi przez lekarza przepisany, a po drugie, jak wynika z treści art. 96. ust. 5, farmaceuta i technik farmaceutyczny mogą

odmówić wydania produktu leczniczego tylko w określonych tym przepisem sytuacjach.

Z powyższego wynika, że w obecnie obowiązującym prawie nie ma możliwości powołania się wprost na klauzulę sumienia przez farmaceutów. Nadto za postępowanie, jakim jest unikanie sprzedaży leków, farmaceuta, technik farmaceutyczny czy właściciel apteki może zostać pociągnięty do odpowiedzialności, a jej skutki mogą być bardzo dotkliwe. Należy bowiem pamiętać, że rolą farmaceuty wykonującego swój zawód w aptece jest ratowanie życia i zdrowia pacjentów. Biorąc pod uwagę prawo pacjenta do nabycia legalnie dopuszczonych w Polsce do obrotu środków antykoncepcyjnych, pierwszeństwo należy dać uprawnieniom pacjenta nad przekonaniem etycznymi i moralnymi farmaceuty.

Powstawanie aptek pro-life i powoływanie się na klauzulę sumienia przy odmowie realizacji recept na środki antykoncepcyjne jest w opinii Rzecznika Praw Obywatelskich sprzeczne z obowiązującym prawem i może prowadzić do ograniczenia praw pacjenta do świadczeń zdrowotnych.

